

# Mikulski, Zdzisław

---

## Societas Scientiarum Warsaviensis - Rediviva!

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 36/2, 156-158

---

1991

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



obcokrajowcom, w tym 56 Polakom, których liczba wzrosła w 1924/25 r. do 481 na 1184 cudzoziemców.

Interesujące nas materiały, które obejmują również okres po II wojnie światowej zostały zgromadzone w archiwach poszczególnych uczelni belgijskich, zaś mój pobyt w Leuven wykorzystałem m.in. dla przejrzenia dokumentacji Polaków, którzy otrzymali stypendia naukowe po II wojnie światowej.

Sprawozdanie z pobytu w Belgii warto zakończyć kilkoma postulatami: zgromadzony w Archiwum Państwa oraz w archiwach uczelni wyższych materiał źródłowy umożliwił przygotowanie opracowania dotyczącego kształcenia studentów i naukowców polskich w uczelniach belgijskich od 1918 r. po czasy współczesne. Wspomniane opracowania mogą przygotować polscy historycy nauki, ale we współpracy z historykami belgijskimi, którzy są zainteresowani przygotowaniem opracowań dotyczących studiów polskich w poszczególnych uczelniach belgijskich. Dla realizacji zamierzonego zadania należy wykorzystać umowy PAN z wspólnotami Flamandzką i Francuską, ale również rozważyć sprawę podpisania bezpośredniej umowy IHNOiT z Uniwersytetem w Leuven. Uważam również za celowe rozważenie sprawy przetłumaczenia i wydania w języku polskim książki (lub jej fragmentów) p. J.Spilliaerta.

Nie można przy tym pominąć zainteresowania, jakie w środowisku polonijnym wzbudził projekt opracowania dotyczącego studentów i naukowców polskich, którzy uzyskali wykształcenie i podjęli pracę w ośrodkach belgijskich. Poparcie dla przygotowania wspomnianej publikacji wyrazili zarówno absolwenci uczelni belgijskich, jak i dr Edwin Pomorski, długoletni konsul rządu londyńskiego, aktualnie redaktor polonijnego pisma „Nowiny”. W środowisku polonijnym uzyskałem zarówno relacje ustne, jak i obietnicę pomocy w dotarciu do różnorodnych dokumentów rodzinnych.

*Bohdan Jaczewski*  
(Warszawa)

## Z KRAJU

### SOCIETAS SCIENTIARUM WARSAVIENSIS - REDIVIVA!

Towarzystwo Naukowe Warszawskie powstało w 1907 r. jako ideowa kontynuacja Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (od 1907 r. Królewskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk — TPN), działającego w latach 1800-1831. Uczestniczyli w nim głównie warszawscy członkowie Akademii Umiejętności (od 1919 r. Polskiej Akademii Umiejętności) w Krakowie. TNW działało do 1952 r., tj. do chwili powstania Polskiej Akademii Nauk, która stała się główną organizacją i instytucją w polskiej nauce. Niemniej wszystkie pozostałe regionalne towarzystwa naukowe nadal prowadziły z powodzeniem swą działalność. Tymczasem przemiany społeczne w naszym kraju na początku lat osiemdziesiątych spowodowały odżycie idei kontynuacji najpierw Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a następnie także i Polskiej Akademii Umiejętności.

W jesieni 1980 r. odbyło się spotkanie kilku profesorów, dawnych członków TNW, reprezentujących poszczególne wydziały Towarzystwa. Wyrażono opinię o celowości jego

choćby organizacyjnego reaktywowania — prowadzenia zebrań naukowych i wydawnictw, a w tym przede wszystkim wznowienia „Rocznika”. Ustalono listę żyjących członków Towarzystwa i listę zmarłych. Na odbytym w tydzień później kolejnym zebraniu ustalono stan osobowy wydziałów (ogółem 29 członków zwyczajnych i 43 korespondentów). W maju 1981 r. odbyło się zebranie ogólne, na którym przyjęto uchwałę o reaktywowaniu TNW i dokonano wyboru Zarządu Tymczasowego, na czele którego stanął prof. Wiktor Kemula, wybitny chemik polski. Lista członków założycieli liczyła 40 osób; rejestracja Towarzystwa została dokonana 4 grudnia 1981 r. Pierwszą siedzibą stał się gabinet prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Pałacu Staszica (wspólnie z Polskim Towarzystwem Filozoficznym). Zarząd Tymczasowy zakończył działalność na zebraniu ogólnym w październiku 1982 r. Wybrano wówczas Zarząd TNW, do którego weszło 18 osób, w tym również przewodniczący i sekretarze Wydziałów; prezesem Zarządu został prof. W. Kemula.

Sprawozdanie z pierwszego roku działalności zawarto w „Roczniku Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Rok XLVI 1983”, wydanym (małą poligrafia) w 1984 r. Objęto nim informację o wznowieniu działalności, podstawowe dane, statut, treści odczytów: prof. Stefana Kieniewicza (*Od Towarzystwa Przyjaciół Nauk do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*) i prof. Henryka Samsonowicza (*Geneza stołeczności Warszawy*), zbiór wspomnień pośmiertnych członków TNW i listę członków zmarłych od początku istnienia Towarzystwa. Poczynając od 1983 r. dokonywano wyboru nowych członków; zachowano dawny system przyjmowania członków przez ich wprowadzanie przez członków dotychczasowych (poprzez Wydziały), a następnie zatwierdzanie poszczególnych kandydatów (na członków zwyczajnych i członków korespondentów) na zebraniach ogólnych.

Kolejny rocznik TNW (podwójny — XLVII 1984 i XLVIII 1985) ukazał się dopiero w 1989 r., wydany drukiem przez Ossolineum i wzorowany na dawnych rocznikach (łącznie z szatą graficzną). Zawarto w nim: skład TNW, wykaz nowo wybranych członków, członków zmarłych, sprawozdania z poszczególnych wydziałów: I językoznawstwa i historii literatury, II nauk historycznych, społecznych i filozoficznych, III nauk matematyczno-fizycznych, IV nauk biologicznych, V nauk lekarskich, VI nauk technicznych. Dane te podano osobno dla 1984 r. i 1985 r.; na zakończenie zamieszczono listę członków zmarłych od początku istnienia TNW. Podobny układ nadano rocznikom: XLIX 1986 i XLX 1987, wydanym jako osobne publikacje w 1990 r. W druku jest rocznik podwójny XLXI 1988 i XLXII 1989; rocznik XLXIII 1990 oddano na początku 1991 r.

W październiku 1985 r. zmarł prof. W. Kemula; obowiązki prezesa TNW przejął dotychczasowy wiceprezes prof. Piotr Biegański, historyk i teoretyk architektury. Po śmierci prof. P. Biegańskiego (w styczniu 1986 r.) zastąpił go prof. Piotr Strebejko, fizjolog roślin. W marcu 1986 r. prezesem TNW wybrano prof. Aleksandra Gieysztora, wybitnego polskiego historyka-mediewistę, który tę funkcję pełni również w obecnej kadencji (1989—1991), będąc jednocześnie prezesem PAN. W 1990 r. dokonano m.in. zmiany składu Komitetu Redakcyjnego TNW: przewodniczącym został prof. Edward Rużyło (Wydział V), prof. Edward Potkowski (z-ca redaktora — Wydział I), prof. Stanisław Kałużyński (Wydział II), prof. Zdzisław Mikulski (Wydział III), doc. Jadwiga Kermen (Wydział VI), prof. Jerzy Dudziewicz (Wydział VI).

W dniu 23 listopada 1990 r. odbyła się w Sali Lustrzanej Pałacu Staszica uroczysta sesja poświęcona 190. rocznicy Towarzystwa Przyjaciół Nauk; złożyło się na nią kilka wystąpień, w których nakreślono sylwetki twórców i głównych działaczy Towarzystwa. Sesję prowadził prof. A. Gieysztor, prezes TNW, wskazując na ciągłość intelektualną, jaką stanowią obchody rocznic przypominające wybitnych ludzi Towarzystwa. Nadmienmy tu, iż pierwszym prezesem TPN był Jan Chrzyciel Albertrandy (1731—1808), jezuita i historyk, lektor i bibliotekarz

Stanisława Augusta Poniatowskiego, współzałożyciel TPN. Po jego śmierci prezesem został Stanisław Staszic, a od 1826 r. Julian Ursyn Niemcewicz. Jego to postać omówił Juliusz W. Gomulicki, znany historyk Warszawy, wskazał na jego barwne życie i określił go jako najpracowitszego i najpłodniejszego członka Towarzystwa; Niemcewicz był uczniem Staszica — nie tak wybitny, ale przewyższający go patriotyzmem, odwagą cywilną, a także dowcipem, wielbiony i kochany, zwany „dyktatorem moralnym” Warszawy. Niemcewicz pełnił funkcję prezesa TPN aż do jego rozwiązania przez władze carskie.

Sylwetkę Joachima Lelewela (1786—1861), wybitnego członka TPN, profesora Uniwersytetu Wileńskiego, nakreślił prof. Stefan Kieniewicz, wskazał na złożony charakter osobowości tego uczonego i jego wydatną pracę dla Towarzystwa; właśnie Lelewel poparł kandydaturę Niemcewicza na członka TPN, uczestniczył w Powstaniu Listopadowym, od 1831 r. na emigracji stanął na czele Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu. Prof. Jerzy Dobrzycki przedstawił z kolei postać Jana Śniadeckiego (1756—1830) jako największego astronoma epoki, prowadzącego pierwsze wykłady matematyki i astronomii oraz stałe obserwacje astronomiczne w ramach sieci europejskiej; Śniadecki był niemal od początku aktywnym członkiem TPN. Prof. Majewski zbliżył postać Michała Szuberta (1787—1860), dyrektora ogrodu botanicznego przy Pałacu Kazimierzowskim w Warszawie, a następnie założyciela nowoczesnego ogrodu botanicznego Uniwersytetu Warszawskiego na terenie Łazienek (istniejącego do dziś). Szubert był jednym z aktywniejszych członków TPN od 1813 r. (po powrocie ze studiów we Francji), wygłaszał częste referaty na tematy botaniki (publikowane w „Rocznikach TPN”). Z kolei prof. Bolesław Górnicki przedstawił grupę lekarzy działających w TPN, liczącą 30 członków (około 10% składu Towarzystwa); wśród nich był Jan Jaśkiewicz (1749—1809), bliski współpracownik Kołłątaja, twórca ogrodu botanicznego w Krakowie; Jacek Dziarkowski (1747—1828), rezydujący w wojsku kościuszkowskich, organizator wydziału lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego; Franciszek Brandt (1777—1837), lekarz naczelny Warszawy i inni. Jako ostatni przemawiał prof. Anatol Gosiewski, który przypomniał postać Stanisława Staszica (1755—1826), twórcy Towarzystwa i jego prezesa w latach 1818—1826, fundatora siedziby (Pałac Staszica). Staszic był nieślubnym synem Jana Zamoyskiego i żony burmistrza Piły Katarzyny z Mędlickich; otrzymał dobra hrubieszowskie, przyczynił się do postawienia pomnika Kopernika. Staszic był także współorganizatorem Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego oraz znanej później w Europie Szkoły Akademicko-Górnicznej w Kielcach, powstałej w 1816 r.

Na zakończenie sesji przemawiał dr Jakub Chojnacki, prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego. Nadmienił, iż obecna rocznica wiąże się ze 170. rocznicą TNP, a wielu uczonych było ściśle związanych z obu Towarzystwami; wymienił tu nazwisko Albertrandego — pierwszego prezesa warszawskiego TPN, Stanisława Kostkę Potockiego — inicjatora zakładania towarzystw naukowych na prowincji, Adama Prażmowskiego — pierwszego astrofizyka polskiego i innych. Przypomniał, że TNP było czwartym towarzystwem naukowym powstałym w Polsce i przekazał życzenia dalszego rozwoju odrodzonemu przed 10 laty Towarzystwu Naukowemu Warszawskiemu.

Sesja jubileuszowa TNW przypominała zebranych trudne początki powstania Towarzystwa i sprzyjała refleksjom nad celowością podtrzymywania tej pięknej tradycji w dziejach nauki polskiej.

*Zdzisław Mikulski*  
(Warszawa)